

รายงานประสานงานจังหวัดน่าน

จังหวัดน่าน :

บนเส้นทางสู่การสร้างประชาสังคมของไทย

อรรถัย อัจฉา

กุศล สุนทรธาดา

จัดทำโดย

โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

โดยการสนับสนุนของ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

จังหวัดน่าน : บนเส้นทางสู่การสร้างประชาสังคมของไทย¹⁾

ผศ.อรรถัย อัจฉา

ผศ.ดร.กุศล สุนทรธาดา

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม

มหาวิทยาลัยมหิดล

1. การสร้างและพัฒนาประชาสังคมกับคำถามที่ต้องการคำตอบผ่านการปฏิบัติ การและการศึกษาวิจัย

ในช่วง 5 เดือนที่ผ่านมา ผู้เขียนทั้งสองไปทำงานที่จังหวัดน่าน ด้วยความสนุกสนาน มีความสุข ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ มากมายในท่ามกลางการทำงาน (ถึงแม้เราจะต้องสวมบทบาทหลายบทบาทก็ตาม คือ เป็นทั้งผู้ให้คำปรึกษาหารือ ผู้กระตุ้น ผู้สนับสนุน ผู้ศึกษาเรียนรู้ ผู้สังเกตการณ์ ผู้ให้กำลังใจ และต้องการกำลังใจ ฯลฯ) โดยได้รู้จัก พบปะผู้คนจำนวนมากที่หลากหลาย ทั้งทางด้านอาชีพการงาน การศึกษา และความคิดความอ่าน ทักษะและมุมมองต่างๆ

ถึงแม้ภารกิจหลักของทีมงานของเราคือ การสนับสนุนการทำงานวิจัยเชิงพัฒนาของทีมงานจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกับฝ่ายวิชาการ และคณะนักวิจัยของศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่านเป็นหลักก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วเราได้ตั้งเป้ากันไว้ด้วยว่า --- “เราจะเปิดใจเรียนรู้และทำความเข้าใจกับความเป๋นไปต่างๆ อย่างรอบด้าน และอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ไปในเวลาเดียวกันด้วย”

ถึงแม้เราจะมีภารกิจหลายอย่าง และมีเป้าหมายเชิงผลลัพธ์หลายประการที่ต้องการบรรลุภายใต้เวลาที่จำกัดเพียงแค่ 5 เดือน (มิถุนายน - ตุลาคม 2540) ก็ตาม แต่ก็ไม่มีมัวแต่ยุ่งเหยิงแต่อย่างใดในการทำงาน ด้วยยึดมั่นในหลักการดังกล่าวแล้วข้างต้น

ในทางตรงกันข้าม เรากลับทำงานกันด้วยความสบายอกสบายใจ เพราะเรามุ่งประเด็น “การเรียนรู้และการทำความเข้าใจสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นและความเป็นจริงที่เป็นอยู่” มากกว่าการที่จะเร่งรัดเอาผลงานอย่างใดอย่างหนึ่งบนพื้นฐานความต้องการของเราแต่ฝ่ายเดียวเป็นหลัก

¹⁾ เอกสารนี้เป็นทั้งบทความที่รายงานการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับความเคลื่อนไหว และความพยายามของจังหวัดน่านในการสร้างและพัฒนาประชาสังคม ภายในเวลา 5 เดือน (มิถุนายน - ตุลาคม 2540) จึงยังมีใช้รายงานที่จะสะท้อนประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างครบถ้วน ประกอบกับจำนวนของบุคคล/องค์กรภาคีในระดับจังหวัดที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ยังไม่ครอบคลุม ดังนั้น ภาพที่นำเสนอในบทความนี้จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งหรือเสี้ยวหนึ่งของความเคลื่อนไหว แต่เมื่อผนวกกับรายงานการวิจัยของทีมจังหวัดน่านแล้วอาจจะทำให้ได้ภาพที่สมบูรณ์ขึ้น (โปรดอ่านรายงานการวิจัยเรื่อง “พัฒนาการ บทบาทและศักยภาพของกลุ่ม/องค์กรประชาสังคม ในจังหวัดน่าน” จัดทำโดยทีมวิจัยประชาคม จังหวัดน่าน, พฤศจิกายน, 2540)

นอกจากนี้ยังเป็นการทำงานบนพื้นฐานของความรักและความเอื้ออาทรที่มีต่อกัลยาณมิตร เพื่อนร่วมงาน ผู้ร่วมอุดมการณ์ และประชาชนจังหวัดน่าน เป็นหลัก เราเข้ามาร่วมทำงานในโครงการนี้เพราะเห็นด้วยใน “คุณค่าของอุดมการณ์ประชาสังคม” เนื่องจากพิจารณาศึกษา ค้นคว้า มาระดับหนึ่งแล้วพบว่า “ประชาสังคม” และ/หรือ “ประชาคมจังหวัด” หรือ “ประชาคมเมือง” หรืออะไรก็ตาม แต่จะเรียกขานกันนั้น จะเป็นคำตอบต่อปัญหานานัปการที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ และมีที่ท้าวว่าจะเป็น “ปัญหา” ที่เจริญงอกงามต่อไปอย่างต่อเนื่องในศตวรรษที่ 21 ถ้าไม่มี “กระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคม” (New Alternative Movement) หรือขบวนการเคลื่อนไหวของพลเมือง (The New Citizenship Movement) ดังเช่นเรื่องประชาคมจังหวัด (เมือง) และประชาสังคมเข้ามาช่วยตัดทานเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาใดๆ โดยเฉพาะเรื่องจิตสำนึกของสมาชิกในสังคมที่นับวันจะถูกบ่อนทำลายลงไปเรื่อยๆ และฝุ่กร่อนลงไปตาม “การฝุ่กร่อนของสังคม”

ดังนั้น การหาทางออกต่อปัญหาแบบตัวใครตัวมันจึงไม่น่าจะใช้ทิศทางที่ถูกต้องของสังคมอีกต่อไป เราจึงเห็นคุณค่าของการเข้าร่วมกระบวนการนี้

อย่างไรก็ตาม การที่เราจะเรียกร้องให้ทุกคนทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมใจกันแก้ไขปัญหาดังๆ แบบพูดง่าย ๆ ที่อ ๆ นั้น ก็จะเป็นเรื่องที่ “ไร้เดียงสา” จนเกินไป ต่อไปเราคงต้องทำความเข้าใจกันอย่างลึกซึ้งว่า... การเข้าร่วมในกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคมนั้นคืออะไร? อะไรที่เราหมายถึง “การเคลื่อนไหวใหม่ๆ ” หรือ “การเคลื่อนไหวของพลเมือง” เราควรเข้าร่วมมากน้อยแค่ไหน? อะไรคือเส้นแบ่งระหว่างส่วนตัวกับส่วนรวม? อย่งไรคือสิ่งที่เรียกว่าจิตสำนึกเพื่อสังคม”?

ใคร หรือคนกลุ่มใด หรือชนชั้นไหนที่จะเป็นกลุ่มหรือชนชั้น หรือปัจเจกบุคคลที่จะมีศักยภาพในการเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลงหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นผลและเกิดความต่อเนื่องในระยะยาวไปยังคนรุ่นลูกหลานด้วย คนชั้นกลางซึ่งมีการศึกษาและมีความคิดแบบเสรีนิยมเท่านั้นใช่หรือไม่? ถ้าไม่ใช่ควรจะเป็นใคร/กลุ่ม/ชนชั้นใดได้อีกบ้าง?

ต่อประเด็นสาระสำคัญและแนวคิดหลักที่ปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ก็เช่นกัน จะเป็นคำตอบหรือเป็นแนวทางไปสู่คำตอบต่อการแก้ไขปัญหาดังหลายทั้งปวงของสังคมไทยได้จริงหรือไม่? หรือได้มากน้อยแค่ไหน และอย่างไร? ความร่วมมืออย่างแท้จริงระหว่างรัฐ เอกชน และภาคประชาชน หรือประชาสังคมที่เราใฝ่ฝันอยากเห็นก็เช่นเดียวกัน เป็นสิ่งที่เราจะต้องเฝ้าติดตามว่ามันจะเกิดขึ้นได้จริงหรือไม่ และภายใต้เงื่อนไขใดได้บ้าง? หรือเป็นความร่วมมือในรูปแบบใด ทำเรื่องอะไร?

นอกจากนี้การลดขนาด อำนาจและบทบาทของ “รัฐ” ลงไป (ตามที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ชี้ถึงความสำคัญของประเด็นนี้เอาไว้ในบทความ “ประชาสังคม : ความหมาย การพัฒนา และประโยชน์ เมื่อสิงหาคม, 2540: 3) โดยการเพิ่มบทบาทของประชาสังคมก็เป็นอีกประเด็น

คำถามหนึ่งที่เราจะต้องร่วมกันขบคิดและหาทางทำให้เกิดเป็นจริงได้ด้วย มิเช่นนั้น “รัฐเข้มแข็ง” (ในเรื่องที่ไม่เป็นเรื่อง) และ “ประชาชนหรือภาคประชาสังคมอ่อนแอ” ก็คงจะเป็นเรื่องที่เราจำเป็นต้องยอมรับหรือกลักลืนยอมรับแบบขมขื่นใจกันต่อไป

อย่างไรก็ตาม เราคงจะไม่สามารถมองภาพของ “รัฐ” เป็นภาพแบบมิติเดียวที่หยุดนิ่งหรือมีด้านเดียว เราคงจำเป็นต้องมองเห็นหรือต้องมองทะลุให้เห็น “ศักยภาพของการที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง” ที่มีอยู่ภายในองค์กรหรือในบุคลากรระดับต่างๆ ของภาครัฐด้วย คือเราคงจำเป็นต้องมอง “รัฐ” “องค์กรของรัฐ” และ “คนของรัฐ” ด้วยทัศนะมุมมองและความคิดที่พร้อมจะเข้าใจ “ความเป็นจริงที่อาจซ่อนเร้นอยู่” อีกหลายประการด้วย (ซึ่งผู้เขียนพบความจริงดังกล่าวในกรณีของจังหวัดน่าน ซึ่งจะได้ถ่ายทอดให้ฟังในลำดับต่อไป) รวมถึงทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างคนและองค์กรของรัฐ กับคนและองค์กรของธุรกิจหรือภาคเอกชน รวมไปถึงคนและองค์กรของภาคประชาชนหรือประชาสังคมด้วย เพราะในความเป็นจริงนั้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง 3 ภาคส่วนนี้มีอยู่สูงและซับซ้อน มีทั้งปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ทั้งในเชิงแนวราบหรือแนวนอนและแนวตั้ง และเป็นความสัมพันธ์/ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในหลายระดับ เช่น ทั้งในระดับนโยบาย ระดับการแลกเปลี่ยนแนวคิด ความคิด ระดับกิจกรรม และระดับพื้นที่ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า “การสร้างประชาสังคม” นั้นมิใช่สิ่งที่จะสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ง่ายๆ เราจะต้องมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในประเด็นปลีกย่อยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมากพอสมควร

ความจริงแล้วยังมีประเด็นคำถามต่าง ๆ อีกมากมายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็น “การพัฒนาความเป็นพลเมือง” ที่ต้องสอนให้คนมีมิตีสังคม มิติส่วนรวม มิติเสียสละ และมิติหน้าที่ตามที่เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้หยิบยกขึ้นมากล่าวไว้ในหน้าที่ 11 ของบทความของเขานั้น เป็นประเด็นที่สำคัญมากที่จะต้องร่วมกันคิด และร่วมกันปฏิบัติเพื่อให้เกิดเป็นจริงให้ได้ต่อไป (แต่ผู้เขียนขอเติมอีกมิติหนึ่งที่สำคัญมากเช่นกันในการพัฒนาความเป็นพลเมือง ก็คือ มิติความสัมพันธ์และบทบาทของหญิง-ชาย)

อย่างไรก็ตาม เราคงจะไม่สามารถตอบคำถามทุกคำถามได้ในเวลาอันสั้นในช่วงเวลาการปฏิบัติงานทั้งหมดเพียงแค่ 5 เดือนที่ผ่านมาเท่านั้น และเป็นที่แน่นอนว่า... คำถามหลายคำถามดังกล่าวข้างต้นอาจจะต้องใช้เวลาถึง 5-10 ปีในการตอบก็เป็นได้ เพียงแต่ขอให้เราท่านทั้งหลายติดตามเรื่องนี้ต่อไปอย่างต่อเนื่องก็แล้วกัน เพราะถ้าเราทำแล้วทิ้งวิ่งไปหาเรื่องอื่น เราจะไม่มีวันที่จะสามารถสร้างองค์ความรู้หรือเข้าถึง “ความจริง” ที่มีอยู่อย่างซับซ้อนในสังคมไทยของเราได้อย่างแน่นอน เสร็จแล้วเราก็ต้องมานั่งถกเถียงกันอีกเกี่ยวกับเรื่องที่ว่า... ทำไมเราจะต้องคอยไปอิงอยู่กับกรอบแนวความคิดและองค์ความรู้ของตะวันตก หรือจะต้องเพียรพยายามไปหยิบยืมหรือไขว่คว้าความรู้และแนวคิดของฝรั่งมาใช้อยู่เรื่อย ทำไมเราไม่

คิดสร้างความรู้หรือหันมามอง “ความเป็นจริง” ที่มีอยู่ในสังคมไทยบ้าง? อะไรต่าง ๆ นานา ทำนองนี้ ดังนั้น ถ้าเราทำหรือศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ต่อไปอย่างต่อเนื่องในระยะยาว (Longitudinal Study) เราก็จะมี “องค์ความรู้ที่เป็นของเราที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานความเป็นจริงในสังคมของเราต่อไปได้อย่างแน่นอน”

สำหรับในกรณีของจังหวัดน่านนี้ ถึงแม้ทีมงานหรือผู้เขียนทั้งสองจะได้มีภารกิจหลักในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “การพัฒนาประชาสังคม” แต่มีภารกิจหลักในการสนับสนุนให้การศึกษาวิจัยโดยทีมงานของจังหวัดน่านเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพก็ตาม แต่เนื่องจากเราทั้งสองเป็น “นักวิจัย” โดยสายเลือดจึงอดไม่ได้ที่จะลองสำรวจขั้นต้น (explore) เกี่ยวกับ “ประเด็นคำถามต่าง ๆ” ที่มีอยู่ในใจมากมาย และบางส่วนของคำถามนั้นก็ได้กล่าวไปแล้วในเบื้องต้น และบางคำถามได้รับคำตอบเบื้องต้นบ้างแล้วเช่นกัน ซึ่งเราจะได้นำเสนอให้ทราบในลำดับต่อไป ในบทความนี้

ในการลงไปทำงานที่จังหวัดน่านในครั้งนี้ ตามที่กล่าวไปแล้วข้างต้นเช่นกันว่าเราต้องแสดงหรือสวมบทบาทหลายอย่างหลายประการและมีภารกิจมากมาย แต่เราก็คิดว่าบทบาทหลักจริง ๆ ของเราก็คือ “การเป็นนักวิจัยเชิงปฏิบัติการ” นั่นเอง

สำหรับการเป็นนักวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นก็คือ การที่เราต้องการได้ความรู้ความเข้าใจที่เกิดจากการปฏิบัติหรือผ่านการทดลองต่าง ๆ ซึ่ง “การปฏิบัติการ” ดังกล่าวอาจจะเป็นการดำเนินการโดยตัวของนักวิจัยเองแล้วศึกษาวิเคราะห์วิจัยไปด้วย หรืออาจจะเป็นการดำเนินการหรือการปฏิบัติการโดยคนอื่นที่มีใช้นักวิจัยเองก็ได้ หรืออาจจะเป็น “การปฏิบัติการ” ที่เกิดจากทั้งตัวนักวิจัยและคนอื่น ๆ ไปพร้อม ๆ กันก็ได้ แล้วเราก็ทำการศึกษาติดตาม วิเคราะห์การปฏิบัติการนั้นจนถึงขั้นสรุปเป็นทฤษฎีได้ ดังเช่นในกรณีของจังหวัดน่านนี้ ที่เราคิดว่าเรามีบทบาทเป็นทั้งนักวิจัยและนักปฏิบัติการ และทำงานร่วมกับนักวิจัยและนักปฏิบัติการท่านอื่น ๆ หรือ “ทีมงานจังหวัดน่าน”

เราในฐานะ “นักวิจัยเชิงปฏิบัติการ” จึงสนใจที่จะ “รู้” และ “เข้าใจ” เกี่ยวกับ “สิ่งที่มีอยู่” “สิ่งที่เป็นอยู่” และ “สิ่งที่เกิดขึ้น” หรือ “สิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นต่อไป” ในจังหวัดน่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างประชาสังคม เราจึงมีทั้งคำถามในทางทฤษฎีและคำถามที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ

หลายท่านอาจจะได้ยินกิตติศัพท์ของ “กลุ่มฮักเมืองน่าน” หรืออาจจะรู้จักภาพของจังหวัดน่านในแง่มุมต่าง ๆ มากมาพอสมควรแล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ภาพและพลังของการอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ” หรือหลายท่านคงจะได้พบปะพูดคุยกับ “คนเมืองน่าน” จากการประชุมในที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการประชุมของโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคมนี้ในช่วงเวลา 5-6 เดือนที่ผ่านมา

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ กลุ่มเหล่านี้ และบุคคลหรือปัจเจกชนต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนั้นนั่นเองคือ “สิ่งที่มีอยู่” “ที่เป็นอยู่” และ “ที่เกิดขึ้นอยู่” ในจังหวัดน่านที่ทีมงานของเราต้องการทำความเข้าใจว่ากลุ่มองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้มีความเป็นมาอย่างไร? มีใครเข้ามาร่วมบ้าง? ร่วมไปทำไมหรือต้องการอะไร? อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาที่จำกัดนี้ เราได้ให้ความสนใจต่อการเกิดขึ้น (Emergence) และการคงอยู่ (Existence) รวมไปถึงการกระทำหน้าที่ (functioning) รวมทั้งปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่และการกระทำหน้าที่ดังกล่าวของศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน และฝ่ายวิชาการ รวมทั้งทีมวิจัยของศูนย์ฯ เป็นหลัก

สำหรับกรณีของการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มองค์กรอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับ “กลุ่มฮักเมืองน่าน” นั้น ทางทีมวิจัยของจังหวัดน่านเองได้ทำกรณีศึกษา (case study) เกี่ยวกับองค์กรนี้อย่างละเอียดและได้นำเสนอในรายงานของจังหวัดด้วย อย่างไรก็ตาม ในการวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับ “การพัฒนาหรือการสร้างประชาสังคม” ของจังหวัดน่านโดยมองเจาะลึกไปที่ “ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน” และ “ฝ่ายวิชาการ” ของศูนย์ฯ นั้นเรามิอาจตัด “กลุ่มฮักเมืองน่าน” ออกจากการวิเคราะห์นี้ได้ เพราะองค์กรทั้งสองมีความเชื่อมโยงกันอย่างเหนียวแน่นพอสมควร

นอกจากนี้ เราก็มองจะทำความเข้าใจสภาพการณ์และเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “การสร้างและพัฒนาประชาสังคม” ของจังหวัดน่านได้อย่างถูกต้องตรงความเป็นจริงเช่นกัน ถ้าเราละเลยการทำความเข้าใจสภาวะแวดล้อมหรือบริบทที่แวดล้อม (Context) โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบทที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ภาคการเมือง และภาคสื่อมวลชน เราจึงได้พยายามที่จะเก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในส่วนนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทัศนคติและความคิดเห็นของกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ที่มีต่อเรื่อง “ประชาคมจังหวัดน่าน” และทัศนคติหรือมุมมองของพวกเขาคือการเคลื่อนไหว บทบาทและกิจกรรม รวมทั้ง “ภาพลักษณ์” (Image) ของศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่านในสายตาและความรู้สึก/ความคิดเห็นของปัจเจกชน กลุ่มองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ และรวมไปถึงนโยบาย/แผนงาน/โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “ประชาคม” ด้วย

นอกจากนี้เรายังใช้โอกาสในการเข้าสัมภาษณ์ครั้งนี้ทำการสำรวจขั้นต้น (Explore) เกี่ยวกับ “ความร่วมมือในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีอยู่หรืออาจมี” โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชนในการพัฒนาสังคมน่านในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อมองหาจุดเริ่มต้น (Entry Point) หรือจุดสานต่อแนวคิดเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน (ซึ่งในเรื่องนี้เราก็พบโครงการความร่วมมือต่าง ๆ หลายโครงการด้วยกัน ซึ่งจะได้กล่าวในลำดับต่อไป) และเลยไปถึงการประเมินความเป็นไปได้ในการ “สร้างเวทีการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการปฏิบัติ” รวมตลอดถึงการทำความเข้าใจในปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนที่มีอยู่ระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน หรือประชาสังคมด้วย รวมทั้งการติดตามและประเมินความเคลื่อนไหวของหน่วยงานต่าง ๆ ตามแนวทางของแผนฯ 8 ด้วยว่า ได้นำสาระสำคัญและแนวคิดของแผนฯ 8 โดยเฉพาะบท

ที่ว่าด้วยการจัดการภูมิภาคและชนบท และการพัฒนาประชารัฐไปใช้ในหน่วยงานของตนหรือมีความพยายามที่จะแปลงเป็นการปฏิบัติมากน้อยแค่ไหนด้วย

ในลำดับต่อไปเราจะพยายามนำเสนอภาพของ “ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน และฝ่ายวิชาการ รวมทั้งทีมวิจัยของศูนย์ฯ” ว่ามีความเป็นมาหรือมีวิวัฒนาการมาอย่างไร? คงอยู่อย่างไร? มีใครเกี่ยวข้องบ้าง? บทบาทและภารกิจต่าง ๆ ของศูนย์ฯ เป็นอย่างไร? บริหารจัดการกันอย่างไร? ปัญหา/อุปสรรคที่เผชิญอยู่ การรวมตัวของฝ่ายวิชาการเป็นอย่างไร? มีใครเข้าร่วมทีมวิชาการบ้าง? นัยยะหรือความหมายของการคงอยู่ของฝ่ายวิชาการ และของศูนย์ฯ เป็นอย่างไร? ฯลฯ หลังจากนั้นเราจะพยายามนำเสนอข้อมูลที่เป็น ทศนะ/ความคิดเห็นของกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรภาครัฐที่เกี่ยวกับ “ประชาคมจังหวัด” รวมไปถึงประเด็น ความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน และปฏิสัมพันธ์ของบุคคล/องค์กรดังกล่าว ต่อจากนั้นจะพยายามประเมินภาพรวมของความเคลื่อนไหว ศักยภาพ ข้อจำกัด โอกาส และความเสี่ยงต่าง ๆ ของทุกระดับ คือ ระดับฝ่ายวิชาการ ระดับองค์กร (ศูนย์ประสานงานฯ) และระดับจังหวัด ทั้งนี้เราได้พยายามผนวกข้อสังเกตต่าง ๆ ไว้ข้างท้ายด้วย รวมทั้งข้อสังเกตจากการเข้าร่วมโครงการนี้ในฐานะเป็นผู้สนับสนุนและที่ปรึกษาด้านการวิจัยแก่ทีมประชาคมจังหวัดน่าน และข้อเสนอแนะขั้นต้น ทั้งที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดน่านโดยตรง และเกี่ยวกับกระบวนการเคลื่อนไหวด้าน “ประชาสังคม” โดยรวมต่อไปในอนาคต รวมทั้งข้อเสนอแนะในเชิงการวิจัยปฏิบัติการ การพัฒนาและวิจัย และการวิจัยทั่ว ๆ ไปด้วย

2. ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดและฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัย : การเกิดขึ้น การคงอยู่ บทบาท การกระทำหน้าที่ และปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ

ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน มีพัฒนาการมาจากการรวมตัวกันเคลื่อนไหวและรณรงค์เรื่องการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในจังหวัดน่าน ในปี พ.ศ.2537 การเคลื่อนไหวในครั้งนั้นถือเป็นการเคลื่อนไหวที่มีความสนใจและผลประโยชน์ร่วมกันของคนในจังหวัดน่านในหลายระดับหลายภาคี และเกิดขึ้นทั้งในเมืองและในชนบท (common interest) ทุกคนทุกฝ่ายมองเห็นถึงความสำคัญของการมีสถาบันการศึกษาชั้นสูงในจังหวัดของตน ประชาชนและคนทุกฝ่ายให้ความร่วมมือ ทั้งในด้านเงิน อุปกรณ์ คน/บุคลากร/ความคิด สถานที่ ฯลฯ

ถึงแม้การรวมตัวกันเคลื่อนไหวและรณรงค์เรื่องนี้จะยังไม่นำมาซึ่งการจัดตั้งมหาวิทยาลัยได้สำเร็จตามความต้องการก็ตาม แต่การเคลื่อนไหวและโอกาสในการทำให้เกิดการรวมตัวกันดังกล่าวได้ทำให้คนแปลกหน้าจำนวนมากมารู้จักกัน และทำงานร่วมกัน หรือเชื่อมต่อแลกเปลี่ยน ประสานงานในด้านต่าง ๆ ในเวลาต่อมา จนกระทั่งมาสู่การสนองตอบ

ต่อกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนองตอบต่อทิศทางการพัฒนาประเทศตามแนวทางของแผนฯ 8 ที่มีดำริมาจากส่วนกลางว่าต้องการให้จังหวัดน่านเป็นจังหวัดนำร่องในการแปรแนวคิดเรื่อง “ประชาคมจังหวัด” สู่การปฏิบัติจริง หรือเกิดเป็นรูปธรรมขึ้น โดยที่ในช่วงนี้คือ ประมาณปลายปี 2538 จนถึงกลางปี 2539 ได้มีบุคคลสำคัญและนักวิชาการจากส่วนกลางหลายท่าน อาทิ คุณหมอประเวศ วะสี คุณไพบุลย์ วัฒนศิริ ธรรม ดร.ชาติชาย ณ เชียงใหม่ คุณเอนก นาคะบุตร ดร.อนุชาติ พวงสำลี ฯลฯ ได้เข้ามาจุดประกายแนวความคิด และ ดร.ชาติชาย ในนามของสภาพัฒนาฯ ได้มอบเงินสนับสนุนการก่อตั้งประชาคมด้วย จำนวนหนึ่งประมาณ 40,000 บาท ในการเคลื่อนไหวณรงค์และการสนองตอบต่อกระบวนการหรือทิศทางใหม่ของการพัฒนาประเทศตามแนวทางแผนฯ 8 นี้พบว่า มีบุคคลซึ่งเป็นที่น่าประทับใจ และได้รับการยอมรับในบทบาท ความรู้ ความสามารถ คักยภาพ คุณธรรม ความดี และความรับผิดชอบที่มีต่อชีวิตและสุขภาพที่ดีของประชาชนในตลอดระยะเวลาการทำงานที่ผ่านมาในฐานะผู้อำนวยการของโรงพยาบาลน่านเป็นแกนหลัก หรือเป็นบุคคลศูนย์กลางที่สำคัญของการประสานเชื่อมโยงของบุคคลที่อยู่ในองค์กร/หน่วยงานต่างๆ ที่หลากหลาย หรืออาจจะกล่าวได้ว่าคนเหล่านี้มารวมกัน เชื่อมต่อ ประสานกันบนพื้นฐานของความสนใจและผลประโยชน์ร่วมกันเรื่อง “มหาวิทยาลัย” แต่สามารถที่จะสานต่อหรือขยายตัวมาสู่การทำงานในเรื่องอื่นๆ ต่อไปได้ด้วย โดยมีบุคคลที่พวกเขานับถือ ศรัทธา เป็นกุญแจสำคัญของการขยายตัวและพัฒนากการดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์เจาะลึกลงไปแล้วเราจะพบว่า บุคคลเหล่านี้ซึ่งมีอาชีพการทำงานที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นแพทย์ พยาบาล นักการศึกษา อาจารย์ ครู นักพัฒนาองค์กรเอกชน นักกฎหมาย เกษีกร นักธุรกิจ ฯลฯ ล้วนแต่มี common interest ที่กว้างและลึกมากไปกว่าเรื่อง “การมีมหาวิทยาลัย” ร่วมกันเท่านั้น

คนเหล่านี้สนใจความเป็นไปของสังคมน่าน ประารถนาหรือต้องการที่จะเห็นคนในจังหวัดน่าน สังคม และความเป็นอยู่ของจังหวัดน่าน มีความประสานสอดคล้องกับธรรมชาติ และศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของจังหวัด หรืออาจกล่าวได้ว่าคนเหล่านี้ส่วนใหญ่หรือทั้งหมดมี “จิตสำนึกต่อสังคม” ดังเช่นคำพูดของสมาชิกคณะทำงานคนสำคัญท่านหนึ่งของศูนย์ฯ ที่กล่าวว่า...

“ผมเข้ามาด้วยจิตสำนึกและด้วยความศรัทธาในความเป็น “คุณหมอบุญยงค์” มาด้วยจิตสำนึกที่จะต้องรับผิดชอบต่อชุมชน ผมเคยออกไปทุกพื้นที่ ทุกหมู่บ้าน ทนไม่ได้ที่จะอยู่ไปวัน ๆ โดยไม่ทำอะไรเลย ผมออกไปเห็นปัญหาที่สำคัญของชุมชน ก็คือ ปัญหาที่ข้าราชการใช้อำนาจของรัฐมาเป็นอำนาจของตนเองเพื่อตนเอง”

คำพูดดังกล่าวข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญของการที่จะเข้าร่วมการทำงานเพื่อสังคมส่วนรวมของสมาชิกท่านนี้ อย่างไรก็ตามมีสิ่งที่น่าสนใจมากอีกประการหนึ่งก็คือสมาชิกท่านนี้มีสถานะและตำแหน่งอยู่ในองค์กรของรัฐ หรือการเป็น “ข้าราชการ” ด้วย ซึ่งก็คงไม่ต่างจากสมาชิกคณะทำงานท่านอื่น ๆ อีกจำนวนมาก หรืออาจกล่าวได้ว่า คณะทำงานของศูนย์ฯ ส่วนใหญ่ (เกินครึ่ง) มีงานหรือภารกิจประจำของตนเองอยู่ในองค์กรภาครัฐ หรือเป็น “ข้าราชการ” หรือแม้แต่ ผู้นำคนสำคัญของศูนย์ฯ ซึ่งปัจจุบันดำรงตำแหน่งประธานและที่ปรึกษาของศูนย์ฯ ก็เป็นอดีตข้าราชการหรือปัจจุบันเป็น “ข้าราชการบำนาญ” และยังเป็นสมาชิกวุฒิสภาอีกด้วย

แต่คนเหล่านี้เป็น “ข้าราชการที่มีจิตสำนึกต่อสังคม มีสำนึกอิสระของความเป็นปัจเจกชน และมีการเรียนรู้ เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสูง มีการยอมรับนวัตกรรมทางความคิดใหม่ ๆ ของสังคม”

นอกจากนี้เรายังพบว่าข้าราชการบางท่านที่เข้าร่วมในกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ทางสังคม หรือมาเข้าร่วมกับศูนย์ฯ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอยู่ใน “กลุ่มฮักเมืองน่าน” ด้วย จึงทำให้ศูนย์ฯ และกลุ่มฮักเมืองน่านเกิดการเชื่อมต่อกันได้ง่ายขึ้นประกอบกับแนวคิด ทิศทาง และเนื้อหาสาระหลักของการเคลื่อนไหวของศูนย์ฯ นั้น เป็นไปในทิศทางและมีสาระหรือแก่นหลักของการทำงานที่สอดคล้องกับทิศทางและเนื้อหาสาระหลักของกลุ่มฮักเมืองน่าน หรืออาจกล่าวในอีกนัยหนึ่งได้ว่า “กลุ่มฮักเมืองน่าน” และเครือข่ายของกลุ่มที่มีอยู่มากกว่า 60 องค์กร/กลุ่ม นั้นเป็นรากฐานหรือจะเรียกว่า “ฐานราก” หรือ “ทุนทางสังคม” ของประชาคมที่มีอยู่หรือเป็นอยู่ในจังหวัดน่านอยู่แล้วนั่นเอง (Civic Infrastructure หรือ Civic Capital/Social Capital) และเมื่อเกิดกระแสการเคลื่อนไหวเรื่อง “ประชาคมจังหวัด” ที่เป็นกระแสที่ถูกผลักดันและขับเคลื่อนมาจากส่วนกลาง โดยนักวิชาการ นักคิดอาวุโสและผู้ที่ต้องการเห็นความเป็นธรรม และความถูกต้องในสังคม และได้ผลักดันผ่านลงมาทางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ผ่านทางกลุ่มชนชั้นกลางซึ่งมีความห่วงใยและมีจิตสำนึกสาธารณะก็ทำให้เกิดการผนึกกำลังกันทำงานบนพื้นฐานของความสนใจและประโยชน์ร่วมกัน (common interest) โดยมีจุดมุ่งหมายที่คล้ายคลึงกัน (common goal) มีความเข้าใจร่วมกัน (common understanding) และมีศรัทธาร่วมกันด้วย (common faith) การผนึกกำลังหรือการเชื่อมต่อนี้ระหว่างศูนย์ฯ ซึ่งเป็นคนชั้นกลางของจังหวัดน่าน และเป็นข้าราชการหัวก้าวหน้า กลุ่มฮักเมืองน่าน ซึ่งมีเครือข่ายการทำงานอยู่ในเขตชนบทและเป็นการทำงานของชนชั้นล่างจึงเป็นปรากฏการณ์ที่ควรได้รับการศึกษาและทำความเข้าใจอย่างใกล้ชิด

ดังนั้น เราจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจในความเป็นจริงตรงจุดนี้ให้ดี เพราะคนเหล่านี้ (คนทำงานให้ศูนย์) จะเป็นตัวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในภาครัฐหรือในองค์กรของรัฐให้เป็นองค์กรที่สามารถทำหน้าที่ของมันได้อย่างถูกต้องตามกรอบหน้าที่ที่มีอยู่ และอาจจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนของโครงสร้างและกรอบหน้าที่ขององค์กรในอนาคตได้ และก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มฐานรากได้ด้วยเพราะคนเหล่านี้ตระหนักและเข้าใจในสาระสำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เป็นอย่างดี แต่อาจจะมีส่วน บางคนที่ยังมองไม่เห็นจุดเริ่มต้นหรือช่องทาง หรือแนวทางในการนำหัวใจหลักของแผนฯ 8 ไปปรับใช้ในหน่วยงานของตนหรือบางท่านกำลังมองหาช่องทางต่าง ๆ อยู่ เป็นต้น

ดังนั้น เราจะต้องไม่มองข้ามศักยภาพและบทบาทของคนเหล่านี้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าส่วนใหญ่เป็นข้าราชการในระดับกลาง (หรืออยู่ในระดับ intermediate level) เพราะการที่คนเหล่านี้เข้ามาร่วมในกระบวนการแสวงหาทางออกต่าง ๆ ให้กับสังคม เข้ามาเรียนรู้ร่วมกับคนที่ทำงานอยู่ในภาคอื่น ๆ เช่น ภาคธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรของชาวบ้านนั้น นับเป็นนิมิตหมายอันดีที่เกิดขึ้นกับคนที่อยู่ในภาคราชการ และ/หรือในองค์กรภาครัฐ

เช่นเดียวกับทีมงานฝ่ายวิชาการหรือทีมวิจัยของศูนย์ฯ (ซึ่งคนเหล่านี้บางส่วนเป็นสมาชิกคณะทำงานของศูนย์ฯ ด้วย) ที่ประกอบไปด้วยข้าราชการเป็นส่วนใหญ่ และมีข้อสังเกตที่น่าสนใจก็คือ คนเหล่านี้ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาโท และส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นคนจังหวัดน่านเอง หรือจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดแพร่ เป็นต้น

ความเป็นคนท้องถิ่นที่มีการศึกษาและมีความรู้ในระดับสูง และส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลางและมีจิตสำนึกต่อสังคมส่วนรวม ต้องการเห็น “จังหวัดน่าน” มีการพัฒนาอย่างถูกต้องทุกทางในทุกด้าน จึงทำให้คนเหล่านี้มาร่วมตัวกันทำงานในสิ่งที่ตนเองสนใจและคิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมน่านร่วมกัน

ถึงแม้คนเหล่านี้จะเป็นข้าราชการ ซึ่งมาจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น โรงพยาบาลจังหวัดน่าน สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด วิทยาลัยสารพัดช่างน่าน โรงเรียนสตรีศรีน่าน สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตน่าน สำนักงานสามัญศึกษาอำเภอ สำนักงานการประถมศึกษา สำนักงานจังหวัด วิทยาลัยเทคนิคน่าน ฯลฯ แต่ด้วยความสำนึกในท้องถิ่นและด้วยความต้องการเพื่อส่วนรวมดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้คนเหล่านี้จัดสรรเวลาส่วนหนึ่งของพวกเขาจากภาระงานประจำ เข้ามาร่วมดำเนินการศึกษาวิจัยในโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคมในครั้งนี้

จากการสัมภาษณ์สมาชิกคณะทำงานของศูนย์ฯ และสมาชิกในฝ่ายวิชาการ ทีมวิจัยหลายท่าน ทำให้ทราบว่าหลายท่านเข้ามาร่วมทีมโดยการชักชวนของผู้นำของศูนย์ฯ โดยตรง และหลายท่านมีความรู้จักกันอยู่ในระดับหนึ่งอยู่แล้ว และทำงานอยู่ในหน่วยงานเดียวกัน จึงมีการชักชวน

กันมาเนื่องจากมีความสนใจที่เหมือนกัน และเนื่องจากผู้ชักชวนพิจารณาว่าคนเหล่านี้จะสามารถ “ทำการวิจัย” หรือมีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะเข้าร่วมทีมได้

จากการสัมภาษณ์อีกเช่นกัน ทำให้ทราบว่าไม่มีสมาชิกคณะทำงานทั้งของศูนย์ฯ และของ ฝ่ายวิชาการ/วิจัยท่านใดที่จะเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนในการเข้าร่วมกลุ่มดังกล่าว ดัง คำพูดของสมาชิกคณะทำงานท่านหนึ่งที่น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริงดังกล่าวข้างต้นได้ดี คือ...

“ผมคิดว่าทุกคนที่เข้าร่วมทีม มีความตั้งใจดีต่อสังคมน่าน และนี่คือ “ศักยภาพ” ที่สำคัญประการหนึ่งของเรา คนที่หวังประโยชน์แอบแฝงผมว่าไม่น่ามี หรือความจริงต้องพูดว่า...ไม่มีเลย
(สมาชิกทีมวิจัย/วิชาการ/7 กันยายน 2540)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ทุกคนจะมีความตั้งใจที่ดีในการเข้าร่วมงานในครั้งนี้ แต่ก็ดูเหมือนทีมงานจะประสบปัญหาที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งก็คือ ปัญหาด้านการจัดสรรเวลาให้กับการทำงานที่อยู่นอกเหนือภาระงานประจำของแต่ละคน ดังได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า คนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็น “ข้าราชการ” และบางท่านต้องทำเรื่องขออนุญาต หรือขออนุมัติจากผู้บังคับบัญชาของตน และมีบางท่านที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาของตนหรือถึงขั้นกีดขวาง และพูดจาถากถางต่าง ๆ ในการที่บางท่านเข้าร่วมทำงานกับกลุ่ม “ประชาคม” (ซึ่งในกรณีหลังนี้เป็นข้าราชการที่มาจากสายงานการปกครอง ซึ่งจะเห็นได้ว่า การที่ข้าราชการในสายงานการปกครองที่มีความคิดก้าวหน้า มีจิตสำนึกต่อสังคมสูง จะเข้าร่วมกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ทางสังคมกับภาคีอื่น ๆ ก็มีใช้สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้อย่างง่าย ๆ เช่นกัน)

ดังนั้น ประเด็นเรื่อง “การจัดสรรเวลา” ให้กับการทำงานเพื่อส่วนรวมของผู้ที่มีภาระงานประจำอยู่แล้ว จึงเป็นประเด็นที่สำคัญมากต่ออนาคตและทิศทางการทำงานของศูนย์ฯ และของฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัยในขั้นต่อไป เพราะถ้าไม่สามารถจัดสรรได้อย่างเป็นระบบ และลงตัวพอสมควร อาจจะนำไปสู่การหมดตัวและการสลายตัวไปของฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัยก็เป็นได้

นอกจากนี้ ประเด็นเรื่อง “การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน” และผู้บังคับบัญชาก็เป็นประเด็นที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งเช่นกันที่คงจะต้องมาขบคิดร่วมกันว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้ผู้บังคับบัญชาได้มีโอกาสในการเข้ามาเรียนรู้กับภาคีอื่น ๆ ด้วย

ดังนั้น ผู้ที่สามารถจัดสรรเวลาได้อย่างเป็นระบบเพราะได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากผู้บังคับบัญชาหรือจากหัวหน้างาน ดังเช่นกรณีของหัวหน้าทีมวิจัยและฝ่ายวิชาการ (คุณนิคม) ที่สามารถให้เวลากับการทำงานประชาคมถึง 30-40% และทำงานประจำ 60% ก็สามารถทำให้มีความราบรื่นในการทำงาน และกลายเป็นกลไกที่สำคัญของการเคลื่อนไหวของฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัย

ดังนั้น เราจึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การเกิดขึ้นของการรวมตัวกันบนพื้นฐานของ ความสนใจและผลประโยชน์ร่วมกันของศูนย์ฯ นั้นอาจจะเกิดขึ้นได้ง่าย ภายใต้เวลาอันสั้น แต่ การที่จะคงอยู่ และกระทำหน้าที่หรือแสดงบทบาทต่าง ๆ ต่อไป รวมไปถึงการที่จะทำให้มี พัฒนาการต่อไปข้างหน้า นั้น มีสิ่งที่จะสามารถทำให้เกิดขึ้นหรือมีพัฒนาการต่อไปอย่างต่อเนื่อง ได้อย่างง่ายดายอีกต่อไป

ความจริงแล้วกลไกหรือฟันเฟืองที่สำคัญยิ่งต่อการคงอยู่ของศูนย์ประสานงานฯ จังหวัด น่านมาจนถึงทุกวันนี้เป็นเพราะการทำงานของบุคคลหนึ่งที่เป็นอาสาสมัครอย่างแท้จริง (คุณวุฒิชัย) เพราะมิได้รับค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากมิได้รับค่าตอบแทนแล้วยังใช้ ทรัพยากรต่าง ๆ ที่เป็นของส่วนตัวในการทำงานเพื่อ “ประชาคม” ด้วย และมีใช้เฉพาะตัวของเขา เท่านั้นที่ทำงานด้วย “จิตใจเสียสละ” อย่างแท้จริง แต่รวมถึงภรรยาของเขาด้วย ที่ได้จัดสรรเวลา ส่วนหนึ่งจากภาระงานประจำเข้ามาทำงานเป็น “อาสาสมัคร” โดยการเป็นเหรียญกษาปณ์และทำบัญชี รายรับรายจ่ายต่าง ๆ ให้แก่ศูนย์ฯ และมูลนิธิ นอกจากนี้ก็ยังมีเปิดเผยข้อมูลด้านรายรับ- รายจ่ายให้แก่สมาชิกคณะทำงานฯ และสาธารณชนได้ทราบอยู่เป็นระยะ ๆ ด้วย

อย่างไรก็ตาม ดังได้กล่าวไปแล้วว่า ทิศทางและพัฒนาการขององค์กรในช่วงต่อไปนี้เป็น ห้วงเวลาที่มีความสำคัญที่ “ผู้ร่วมเส้นทาง” เดียวกันที่มีอยู่ทั้งหมดประมาณ 50 กว่าท่าน นี้คงจะต้องมาร่วมกันคิด ร่วมกันสานต่อ ร่วมกันจัดระบบต่อไป เพราะการทำงานเป็น “อาสาสมัคร” อย่างที่เป็นอยู่นี้ค่อนข้างจะขัดกับหลักความเป็นจริงของชีวิตของคนเราในสังคม ปัจจุบันอยู่ยากพอสมควร คือมันกลายเป็นชีวิตที่มี “มิติสังคม” “มิติส่วนรวม” และ “มิติการ เสียสละ” ที่สูงมากจนขาดการมีชีวิตแบบปัจเจกชนที่ต้องการจะมีความเป็นตัวของตัวเอง มี การทำงานหรือการประกอบอาชีพที่มีรายได้เพื่อเลี้ยงชีวิตต่อไป และการคิดต่าง ๆ ได้อย่าง อิสระ เสรีชนด้วย (ดังที่เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้กล่าวไว้อีกเช่นกัน) (ถึงแม้บุคคลนี้จะมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีก็ตาม)

ดังนั้น ในขั้นนี้จึงอาจพอสรุปได้ว่า การเข้าร่วมในกระบวนการสร้างหรือพัฒนา ประชาสังคมด้วยความสมัครใจ ด้วยจิตใจที่เสียสละ ด้วยการเป็นอาสาสมัคร นั้นถือเป็นความ จำเป็นและเป็นจุดแข็งของกระบวนการนี้ แต่ในขณะเดียวกัน จุดแข็งนี้ก็อาจจะกลายเป็นจุด อ่อนหรือเป็นความเสี่ยงได้ทันที ถ้าเรายังฝืนที่จะให้สภาพการณ์นี้ดำเนินต่อไปโดยไม่มีการ ปรับปรุงระบบที่เกิดขึ้นให้มีวิวัฒนาการหรือก้าวไปสู่พัฒนาการอีกขั้นหนึ่งให้ได้ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งในช่วงนี้ที่ผู้ประสานงานที่เป็นอาสาสมัครท่านดังกล่าวได้แจ้งให้ทางศูนย์ฯ รับทราบ ถึงความจำเป็นที่เขาจะต้องไปประกอบอาชีพของตนเองในเดือนมกราคม 2541 ที่จะถึงนี้ ด้วย ซึ่งถ้าศูนย์ฯ ไม่มีการเตรียมการที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นดังกล่าว ก็อาจ จะมีผลต่อความไม่ต่อเนื่องด้านกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์ฯ ได้

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนก็เข้าใจในเงื่อนไขและข้อจำกัดต่างๆ ที่มีอยู่ของศูนย์ฯ เป็นอย่างดี และก็ไม่ได้ต้องการเรียกร้องอะไรมากเกินไปกว่าที่เป็นอยู่ เพราะความจริงแล้วทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ที่เข้ามาร่วมกระบวนการนี้ก็ได้อะไร “มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม” อย่างเต็มกำลังและความสามารถมากพอแล้ว และส่วนหนึ่งของการเติบโตของศูนย์ฯ ในช่วงที่ผ่านมาเป็นผลมาจากการผลักดันและความต้องการ (pressure and demand) ของบุคคล กลุ่ม องค์กร และหน่วยงานจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากองค์กร/หน่วยงานในส่วนกลาง เช่น สภาพัฒนา หรือทีมงานของนักวิชาการจากส่วนกลาง ส่วนหนึ่งมันจึงเป็นการเติบโตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการดังกล่าวด้วย จึงอาจจะเป็นการเติบโตที่ไม่เป็นไปตามสภาพหรือตามธรรมชาติที่ค่อยๆ เติบโตจากเงื่อนไขและสภาพภายในของตัวมันเอง (growth from the inside) ซึ่งน่าจะมีความมั่นคงแน่นอนและ/หรือมีวุฒิภาวะมากกว่า (certainty and maturity) รวมไปถึงน่าจะมีความยั่งยืนต่อไปในระยะยาวมากกว่าด้วยหรือไม่ (sustainability)?

เท่าที่สังเกตดูพบว่า ทีมงานหลายท่านของศูนย์ฯ และฝ่ายวิชาการ/วิจัยเองนั้นค่อนข้างมีความยึดติดต่อการมีความสัมพันธ์กับหน่วยงาน/องค์กรภายนอกอยู่ในระดับหนึ่งเหมือนกัน ซึ่งส่วนหนึ่งอาจจะมีความวิตกกังวลว่าองค์กรหรือกลุ่มที่จัดตั้งหรือก่อตัวขึ้นจะขาดความเป็นตัวของตัวเอง และมีการเติบโตแบบผิดธรรมชาติโดยเกิดจากแรงผลักดันจากภายนอกเป็นหลัก โดยอาจจะเกรงว่าจะไม่ยั่งยืน เนื่องจากเงื่อนไขและปัจจัยภายในต่างๆ ขององค์กรยังไม่พร้อมที่จะเติบโตแบบก้าวกระโดด และอีกด้านหนึ่งคงเป็นผลมาจากช่วงเวลาการทำงานของโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคมนี้ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ค่อนข้างสั้น จึงมีความเร่งรัดมาก เพราะมีผลลัพธ์ที่สำคัญที่จะต้องผลิตให้ได้ คือ “รายงานการศึกษาเรื่องบทบาท ตัวตน ศักยภาพ และข้อจำกัดของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในจังหวัดน่าน” ซึ่งในตอนแรกทางทีมงานจังหวัดน่านไม่ได้คิดว่าจะต้องทำการศึกษาวิจัยเจาะลึกอะไรในขั้นนี้ แต่คิดว่าจะเป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานต่างๆ เกี่ยวกับจังหวัดน่านมากกว่าเมื่อมีการศึกษาแบบเจาะลึกเรื่องกลุ่ม/องค์กร จึงมีความจำเป็นต้องระดมคนเข้ามาทำงานโดยการชักชวนกันเข้ามามากกว่าที่จะเป็นการเข้ามาแบบธรรมชาติ ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นได้จากคำพูดดังต่อไปนี้...

“ในตอนแรก เราอยากมุ่งทำการศึกษาข้อมูลพื้นฐานต่างๆ เท่านั้น เรายังไม่ได้คิดเรื่องการศึกษาวิจัย เพราะความจริงเราคิดว่าเรายังขาดคนที่มีความรู้เฉพาะที่พอที่จะทำตรงนี้ พวกกลุ่มอาจารย์เราไปเชิญชวนเขาให้เข้ามา เขาถูกเชิญชวนมา เขาไม่ได้เข้ามาโดยธรรมชาติ”

(ผู้นำของศูนย์ฯ ท่านหนึ่ง/7 กันยายน 2540)

หรือคำพูดดังต่อไปนี้:-

“เราอยากทำอย่างที่เราทำอยู่ ทำอยู่ในเฉพาะกลุ่มที่เราสนใจ แล้วค่อยๆ พัฒนาต่อไป แต่ผมก็ยังไม่ค่อยแน่ใจว่ามันจะสามารถพัฒนาไปได้เท่าใดภายใต้เงื่อนไขและ

ข้อจำกัดต่าง ๆ ที่มีอยู่”

(ผู้นำท่านเดียวกัน/26 กรกฎาคม 2540)

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงพบว่า มีอาจารย์หลายท่านที่เข้ามาเพราะสนใจหรือด้วยความสมัครใจของตนเองด้วย

สำหรับด้านการจัดโครงสร้างองค์กรของศูนย์ฯ นั้น พบว่าศูนย์ฯ ได้มีการปรับตัวและมีการปรับโครงสร้างขององค์กรในช่วงเวลาที่ผ่านมา 2-3 ปีนี้อยู่หลายครั้ง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถกระทำหน้าที่และแสดงบทบาทด้านต่าง ๆ ได้มากขึ้น โดยล่าสุดมีการแบ่งเป็นฝ่ายต่าง ๆ 5 ฝ่าย คือ 1) ฝ่ายธุรการ 2) ฝ่ายวิชาการ 3) ฝ่ายกิจการพิเศษ 4) ฝ่ายปฏิบัติการ และ 5) ฝ่ายประชาสัมพันธ์ อย่างไรก็ตาม สำหรับฝ่ายประชาสัมพันธ์นี้ยังเป็นเพียงการริเริ่มที่จะให้มีขึ้นเท่านั้น แต่ตอนนี้ในฝ่ายนี้ยังไม่มีคนทำงาน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ของศูนย์ฯ หลายท่าน ทำให้ทราบว่าถึงแม้จะมีการจัดแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ดังกล่าว แต่ในความเป็นจริงแล้ว ก็ยังไม่สามารถจัดคนลงงานแต่ละประเภทได้อย่างลงตัว และภาระงานยังหนักอยู่ในบางคน บางฝ่าย หรือในการปฏิบัติงานจริงต้องช่วยกันทุกฝ่าย ดังคำพูดของผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งดังนี้:-

“งานพวกนี้มันยัง run เป็นระบบไม่ค่อยได้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะแผนงานโครงการต่าง ๆ มันยังไม่ชัดเจน ดังนั้น ความรับผิดชอบในแต่ละประเภทงานก็ยังไม่เกิดขึ้น”

(ผู้ให้สัมภาษณ์หลัก/7 กันยายน 2540)

อย่างไรก็ตาม ทางทีมงานหรือคณะทำงานของศูนย์ฯ ก็ได้เล็งเลียดต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น ในทางตรงกันข้ามทางกลุ่มได้มีการพูดคุยปรึกษาหารือกันอยู่เป็นประจำว่าจะสามารถปรับเปลี่ยนหรือจะหาทางออกต่าง ๆ ให้กับสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างไร จากการสัมภาษณ์และการสังเกตความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบรรดาคณะทำงานเหล่านี้ก็พบว่า แต่ละท่านมีความพยายามเป็นอย่างมากที่จะทำอย่างไรจึงจะทำให้ “เกิดระบบ” ที่ work ได้อย่างแท้จริง

สำหรับด้านผู้นำและภาวะการนำ (leadership) นั้น พบว่า ในช่วงนี้เป็นช่วงของการปรับเปลี่ยนการนำและผู้นำ ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำท่านเดิม ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าศูนย์ฯ และเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง (chief figure) ในสังคมน่าน ซึ่งก็คือ คุณหมอบุญยงค์ วงศ์รักมิตร นั้น ท่านต้องการที่จะสร้างคนรุ่นใหม่ขึ้นมาเป็นผู้นำแทนท่าน เพราะท่านเองก็อายุมากขึ้นทุกวัน ดังนั้นในปัจจุบันท่านจึงมอบหมายให้คุณหมอคณิต ผู้อำนวยการโรงพยาบาลน่าน คนปัจจุบันเข้ามาดำเนินการ และมีบทบาทแทนท่าน โดยตัวท่านขอทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและเป็นประธานของศูนย์ฯ แทน ซึ่งก็นับว่าการปรับเปลี่ยนด้านภาวะการนำดังกล่าวเป็นการปรับเปลี่ยนที่มีความสำคัญต่อภาพพจน์ (Image) อนาคตและทิศทางขององค์กรนี้ต่อไปในอนาคต

จากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องหลายท่านทั้งที่เป็นคนภายในศูนย์เองและคนภายนอก ศูนย์ฯ พบว่ามีข้อสังเกตที่น่าสนใจ 2-3 ประการคือ:-

1) การสร้างคนรุ่นใหม่ให้เป็นผู้แทนมีความสำคัญมากต่อการสืบทอดงานต่อไปในอนาคต ถ้าไม่มีการสร้างคนใหม่ขึ้นมา ถ้ามีอะไรเกิดขึ้นกับคนเก่าก็อาจจะล้มเหลวต่อ “การคงอยู่” ของศูนย์ อย่างแน่นอน

2) แต่สำหรับข้ออ่อนของการให้คนใหม่หรือคนรุ่นใหม่ขึ้นมาเป็นผู้แทนก็มี เช่น อาจจะได้รับการยอมรับน้อยกว่า เพราะยังมีอาวุโสน้อยกว่า และมี “บารมี” ยังไม่มาก เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนในฐานะคนนอกก็มองว่าการสร้างคนรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนหรือสืบทอดนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง และเราควรพยายามร่วมกันแสวงหามาประเพณีในการยึดติดตัวบุคคล เราควรพยายามร่วมกันสร้าง “ภาพพจน์” และ “ตัวตน” ขององค์กรต่างๆ ที่ทำงานด้านนี้ ให้ออกมาในลักษณะของการทำงานเป็นทีมให้ได้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ และเราควรจะร่วมกันตั้งคำถามด้วยว่า... ถ้าสังคมไม่เปิดโอกาสให้แก่คน (รุ่น) ใหม่ แล้วสังคมจะก้าวต่อไปข้างหน้าได้อย่างไร? นอกจากนี้ในประเด็นที่เกี่ยวกับผู้นำและภาวะการนำนั้นก็คงจะต้องมีการศึกษาเจาะลึกในรายละเอียดต่อไปว่า ผู้นำในอุดมคติของคนจังหวัดน่านนั้นเป็นอย่างไร หรือควรจะต้องมีคุณสมบัติใดบ้างจึงจะได้รับการยอมรับสูง รวมทั้งความพึงพอใจของสมาชิกประชามนัน และศูนย์ฯ ที่มีต่อผู้นำของเขาด้วยว่าเป็นอย่างไร และรวมไปถึงความสามารถและศักยภาพของผู้นำในฐานะตัวนำการเปลี่ยนแปลง (change agent) ในระดับต่างๆ ทั้งในเมือง/ชนบท หรือในกลุ่ม/ชนชั้นต่างๆ (ชนชั้นกลาง/ชนชั้นล่าง) หรือผู้นำของภาคีต่างๆ (ธุรกิจ/สื่อมวลชน/การศึกษา/องค์กรรัฐ/นักการเมือง ฯลฯ) นั้นมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร หรือมีความสำคัญมากน้อยแค่ไหน เป็นต้น

สำหรับปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการ run องค์กรในยุคทุนนิยมหรือในระบบเศรษฐกิจแบบปัจจุบัน ซึ่งก็คือ “เงิน” และ “การบริหารจัดการด้านการเงิน” นั้นพบว่า ในปัจจุบันศูนย์ฯ มีเงินอยู่ในจำนวนไม่มากนัก ส่วนหนึ่งเหลือจากการบริจาคในการรณรงค์เรื่องมหาวิทยาลัย และส่วนหนึ่งเป็นเงินของมูลนิธิพุทธมณฑล โชติคุณ และมีได้มีการระดมทุนจากสาธารณะเหมือนกับครั้งที่ทำการรณรงค์เรื่องการจัดตั้งมหาวิทยาลัย เพราะส่วนหนึ่งต้องการที่จะมีความเป็นอิสระ อย่างไรก็ตาม ถ้ามีผู้มีจิตศรัทธาหรือมองเห็นคุณค่าของการทำงานของศูนย์ฯ และต้องการให้การสนับสนุน ศูนย์ฯ ก็ยินดีรับการสนับสนุนนั้น แต่จะต้องไม่มีเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้น สำหรับเงินสนับสนุนจากภาครัฐนั้นยังไม่ได้มาจากหน่วยงานใด อย่างไรก็ตาม จากการได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนทัศนะกับบุคลากรหรือผู้บริหารระดับสูงขององค์กรภาครัฐในท้องถิ่นเกี่ยวกับการหาช่องทางในการสนับสนุนการทำงานของ “ประชาคมจังหวัด” ตามที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 (ส่วนที่ 4 บทที่ 4 ข้อ 2 (2.2) นั้น พบว่า มีความเป็นไปได้ที่หน่วยงานระดับท้องถิ่นจะให้การสนับสนุนทางการเงิน และ/หรืองบประมาณแก่ “ประชาคมจังหวัด” หรือแก่ศูนย์ฯ ต่อไปในอนาคต

ดังนั้น ในปัจจุบันศูนย์ฯจึงพึ่งพิงทรัพยากร อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ จากโรงพยาบาล (เหตุผลหนึ่งเพื่อลดค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ไม่จำเป็นลงไป) เพราะใช้สถานที่ของโรงพยาบาล (ห้องประชุม 3) เป็นสำนักงานชั่วคราวของศูนย์ฯ จึงสามารถที่จะหยิบยืมหรือใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ของโรงพยาบาลได้อย่างคล่องตัว ซึ่งตรงนี้นับว่าเป็นคุณูปการเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานราชการอย่างโรงพยาบาลน่าน โดยการนำของท่านผู้อำนวยการ (ทั้งอดีตและคนปัจจุบัน) สามารถสนองตอบต่อความต้องการของสังคมและต่อกระแสการเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นกรณีการเคลื่อนไหวเรื่องรัฐธรรมนูญ การรณรงค์เรื่องมหาวิทยาลัย การมีบทบาทในการไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในจังหวัดน่าน ล้วนแต่เป็นการทำงานที่เกิดขึ้นในห้องประชุม 3 ทั้งสิ้น จึงขอเรียนย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ปรากฏการณ์ในการเคลื่อนตัวเข้ามาสนับสนุนการทำงานด้าน “ประชาคมจังหวัด” และ “ประชาสังคม” ของคนและองค์กรในภาครัฐตรงนี้จะต้องไม่ถูกมองข้ามหรือถูกตีความเป็นอย่างอื่น

ในทางตรงกันข้าม การเข้ามาร่วมทั้งในด้านกำลังคน/บุคลากร อุปกรณ์ เงิน สถานที่ ฯลฯ ต่าง ๆ เหล่านี้มีนัยยะและความหมายมาก เพราะสิ่งนี้คือสิ่งที่สังคมต้องการและเป็นความต้องการร่วมกันที่ถูกระบุไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่ 4 บทที่ 4 และส่วนที่ 7 บทที่ 1 และบทที่ 2

อย่างไรก็ตาม การที่เราจะเรียกร้องให้หน่วยงานราชการหรือองค์กรในภาครัฐเข้ามาร่วมในกระบวนการนี้มาก ๆ เหมือนกับที่โรงพยาบาลน่านกำลังทำอยู่ก็อาจจะไม่ใช่สิ่งที่จะสามารถทำให้เกิดขึ้นได้อย่างง่าย ๆ เพราะการเข้าร่วมของโรงพยาบาลน่านและบุคลากรของโรงพยาบาลค่อนข้างเป็นกรณีพิเศษในทัศนะของผู้เขียน เพราะโรงพยาบาลแห่งนี้ได้สร้างวัฒนธรรมในการทำงานเพื่อสังคมเอาไว้ตั้งแต่สมัยท่านผู้อำนวยการคนเก่า (คุณหมอบุญยงค์) ซึ่งใช้เวลาในการปลูกฝังประเพณีการคิดถึงส่วนรวมและทำเพื่อส่วนรวมมาทั้งหมดตลอดระยะเวลาการทำงานของท่าน 40 กว่าปี²⁾

จากข้อเท็จจริงข้างต้น เราจึงเห็นได้ว่า ความสามารถในการตอบสนองต่อกระแสแนวคิดใหม่ ๆ หรือต่อการเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ทางสังคมของ “โรงพยาบาลน่าน” นั้นมิใช่การตอบสนองที่เกิดจากกระแสเรียกร้องของสังคมเพียงแค่ผิวหน้าเท่านั้น แต่เป็นการตอบสนองที่อยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม จริยธรรม และการมี “มิตีส่วนรวม” ที่ฝังรากลึกอยู่ในโรงพยาบาลแห่งนี้มาเป็นเวลานานแล้ว

ในลำดับต่อไป เราจะพยายามให้ภาพเกี่ยวกับบทบาทและการกระทำหน้าที่ต่าง ๆ ของ “ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน” ในช่วงเวลาที่ผ่านมามาประมาณ 2-3 ปีนี้ (นับตั้งแต่

²⁾ ถ้าท่านใดสนใจประวัติความเป็นมาและบทบาทต่อสังคมของโรงพยาบาลน่าน และคุณหมอบุญยงค์ โปรดอ่านใน “อาจารย์ : แป้นเกล็ดฉบับพิเศษ” จัดพิมพ์โดยโรงพยาบาลน่าน, กุมภาพันธ์, 2537.

ปลายปี 2538 - ปัจจุบัน) ว่าได้มีบทบาทในด้านใดบ้าง รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำไปแล้วและผลงานที่สำคัญ ๆ

จากการที่เราได้มีโอกาสเข้าไปสัมผัส ไปสังเกตการณ์การทำงาน เข้าร่วมประชุมกับทีมงาน รวมทั้งสัมภาษณ์ทีมงาน และการทบทวนเอกสารและรายงานการประชุมต่าง ๆ ย้อนหลังกลับไป 1 ปี เราจะเห็นได้ว่าศูนย์ฯ ได้มีบทบาทและการกระทำหน้าที่ต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในการประสานเชื่อมโยงคน/หน่วยงาน/องค์กรต่าง ๆ เข้าด้วยกัน บทบาทในการเคลื่อนไหว ณรงค์ ผลักดัน/เรียกร้อง บทบาทในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทหรือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ บทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ฯลฯ

สำหรับกิจกรรมและผลงานสำคัญ ๆ ของศูนย์ฯ ในช่วงเวลาที่ผ่านมาก็มีหลากหลายครอบคลุมหลายมิติ หลายเรื่อง (Issues) ไม่ว่าจะเป็นด้านศิลปะ-วัฒนธรรม-จิตรกรรม ด้านการเมือง-การปกครอง (รัฐธรรมนูญ) และด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งในเมืองและชนบท ฯลฯ โดยมีผลงานที่สำคัญ ๆ คือ การจัดประชุมจัดทำ “วิสัยทัศน์จังหวัดน่าน” การจัดประชุมระดมความคิดเห็นของภาคีต่าง ๆ ด้วยเทคนิค AIC การจัดงานเวทีสิ่งแวดล้อมน่าน 2539 ที่โรงเรียนสตรีศรีน่าน การร่วมรณรงค์เคลื่อนไหวเรื่องรัฐธรรมนูญ และผลักดันให้มีคณะกรรมการหรือสมัชชาจังหวัดด้านรัฐธรรมนูญ การดำเนินการคัดค้านการย้าย (ทุบ) ศาลากลางจังหวัดหลังเก่า การดำเนินการทักท้วงกรณีภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ การไกล่เกลี่ยกรณีความขัดแย้งการสร้างฝายธงน้อย การเข้าร่วมระดมความคิดเห็นในการจัดทำแผนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ร่วมกับทางสำนักงานจังหวัด ฯลฯ

การที่ศูนย์ฯ สามารถแสดงบทบาทและมีการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งมีผลงานสำคัญ ๆ ที่โดดเด่นหลายผลงานด้วยกันในช่วงเวลาอันสั้นเพียงแค่ 2 ปีกว่าของการก่อตั้งเท่านั้น คงเนื่องมาจากเหตุผลหรือมีปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบหลายประการด้วยกันคือ:-

1) ความสามารถของศูนย์ฯ ในการประสานงานกับกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างหลากหลายในจังหวัดน่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครือข่ายของกลุ่มฮักเมืองน่าน ซึ่งตามที่เรารู้ทราบกันดีว่า “กลุ่มฮักเมืองน่าน” นั้นมีเครือข่ายที่เป็นองค์กรของชาวบ้านหรือองค์กรฐานราก (grassroot organizations/groups) จำนวนมากกว่า 60 องค์กร

(ปรากฏการณ์การเชื่อมโยงระหว่างองค์กรฯ ที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ในเมือง และเป็นองค์กรที่อยู่บนการรวมตัวของชนชั้นกลางในเมือง ดังเช่น ศูนย์ประสานงานฯ นี้กับองค์กรของชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชนบท และเป็นชนชั้นล่างสุดของสังคม เพราะส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร เป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ และเราควรศึกษาติดตามต่อไปอย่างใกล้ชิดว่า การประสานเชื่อมโยงระหว่างชนชั้นกลาง และชนชั้นล่างดังกล่าว จะก่อให้เกิดผลลัพธ์และการเรียนรู้ร่วมกันอย่างไรบ้าง ดังได้กล่าวไปแล้วข้างต้น)

2) ผู้นำของศูนย์ฯ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล

3) ผู้ประสานงานของศูนย์ฯ มีความสามารถในการดึงทรัพยากรบุคคลจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้เข้ามาทำงานร่วมกันได้ และคงมีอีกมากมายหลายปัจจัยด้วยกันที่จะต้องทำความเข้าใจอย่างใกล้ชิด แต่มีปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่งที่จะละเลยมิได้ก็คือ

4) ปัจจัยด้านความชัดเจนในแนวคิดเกี่ยวกับประชาคมและประชาสังคม ทั้งนี้ศูนย์ฯ หรือคณะทำงานได้มีการให้คำจำกัดความของคำว่า “ประชาสังคมจังหวัดน่าน” ไว้อย่างชัดเจน และได้ใช้เป็นกรอบในการทำงานของศูนย์ฯ มาโดยตลอด ดังนี้คือ...

“ประชาสังคมจังหวัดน่าน หมายถึง การที่ประชาชนของจังหวัดน่านจำนวนหนึ่ง มีจิตสำนึก มีวัตถุประสงค์ มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มาติดต่อสื่อสารกัน มารวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง รวมทั้งมีกระบวนการจัดการเพื่อมุ่งหวังให้จังหวัดน่านเป็นเมืองน่าอยู่ สงบสุข ร่มเย็น มีธรรมชาติที่สวยงาม และมีศิลปะ วัฒนธรรมจารีตประเพณีที่โดดเด่น คงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวน่านสืบไป”

เราจะเห็นได้ว่า แนวคิดประชาคมนั้นได้ทำให้ปัจเจกชน/กลุ่ม/องค์กรสามารถคิดออกไปได้ไกลเกินกว่าสิ่งที่ตนเองสนใจหรือมีประโยชน์ผูกพันอยู่ และในขั้นตอนไปของการดำเนินการ “สร้างประชาสังคม” ของจังหวัดน่าน ควรที่จะมีการเผยแพร่ “ภาพของจังหวัดน่านที่พึงปรารถนา” ข้างต้นออกไปในวงกว้างเพื่อให้ผู้คนหรือปัจเจกชนทั้งหลายตระหนักถึง “ผลประโยชน์ร่วมกัน” ของคนจังหวัดน่านทั้งหมด

ในด้านความพึงพอใจต่อการทำงานของศูนย์ฯ และฝ่ายวิชาการ หรือต่อสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของศูนย์ฯ นั้น เราได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องนี้กันด้วยกับทีมงานของศูนย์ฯ และทีมฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัย ทำให้ทราบว่าสมาชิกคณะทำงานส่วนใหญ่ มีความพอใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นและบทบาทที่เป็นอยู่ ซึ่งจัดว่าอยู่ในเกณฑ์ความพึงพอใจที่สูงระหว่าง 70-90% รวมไปถึงความพึงพอใจที่มีต่อความสัมพันธ์ภายในทีมงานเองด้วย

อย่างไรก็ตาม ก็พบว่า ผู้นำของศูนย์ฯ และตัวจักรสำคัญขององค์กรนี้ยังไม่ค่อยมีความพึงพอใจต่อสภาพที่เป็นอยู่มากนัก โดยเฉพาะในเรื่องการเข้าร่วมของสมาชิกที่เป็นประชาชนทั่วไปยังมีน้อยหรือยังไม่สามารถเข้าถึงคนอีกจำนวนมากได้

ในการประชุม “ประชาคมจังหวัด” ซึ่งได้มีการจัดประชุมทุก 2 เดือนก็มีคนมาเข้าร่วมน้อยและปัจจุบันน้อยลงไปเรื่อย ๆ ซึ่งในประเด็นนี้ก็ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันบ่อยครั้งว่าจะทำอย่างไร ซึ่งบางท่านก็เสนอว่า ควรมีระบบตัวแทนจากประชาชนกลุ่มหรืออาชีพต่าง ๆ แต่บางท่านก็ไม่เห็นด้วยกับความคิดนี้

สำหรับบทบาทของการเป็นผู้ประสานงานให้คนมาคิดร่วมกันได้ และทำงานร่วมกันได้นั้น ทางผู้ประสานงานของศูนย์ฯ กล่าวว่า ... “ผมคิดว่าเราทำได้ประมาณ 30% เท่านั้นคือกลุ่มที่เป็นเครือข่ายชุมชน ชาวบ้านของกลุ่มอีกเมืองน่าน เรายังไม่เข้าไปทำในระดับอำเภอและมีหน่วยงานระดับอำเภอต่าง ๆ อีกมากมายและในส่วนของเราเองเราก็คิดว่าเรายังอยู่ตรงขอบ ๆ เท่านั้น”

ต่อประเด็นการ “ประชุมประชาคมจังหวัด” ข้างต้นที่หลายท่านสะท้อนว่า นับวันจะมีคนเข้าร่วมน้อยลง ๆ ทางทีมของเราก็ได้มีโอกาสสนทนากับหลายท่านที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมภาคีหรือประชุมประชาคมจังหวัด ซึ่งคนเหล่านี้ก็ได้สะท้อนหรือวิจารณ์การประชุมในแต่ละครั้งที่ผ่านมาในหลาย ๆ แง่มุมด้วยกัน เช่น 1) เป็นการประชุมที่นานเกินไปหรือใช้เวลามากเกินไป 2) มีเรื่อง/วาระการประชุมมากเกินไป 3) มีการผูกขาดการพูดหรือการแสดงความคิดเห็นของบางท่านมากเกินไป ทำให้อีกหลายท่านไม่มีโอกาสได้พูด ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย 4) เรื่องที่นำเข้าสู่ประชุมไม่ได้อยู่ในความสนใจ 5) เป็นการพูดถึงเรื่องเมืองมากเกินไป ไม่มีเรื่องเกี่ยวกับชนบท 6) ผู้เข้าประชุมมีแต่หน้าเดิม ๆ คนที่พูดก็คนเดิม ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นข้อมูลที่ดีทีมงานของเราได้รับฟังและรวบรวมมาจากหลายท่าน ส่วนจะเป็นข้อเท็จจริง หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงมากน้อยแค่ไหน เรายังมิได้ทำการตรวจสอบหรือมีการ cross-check ข้อมูลตรงนี้ แต่ถ้าข้อมูลเหล่านี้มีความเป็นจริงทั้งหมดหรือเป็นบางส่วนก็คงจะมีความจำเป็นที่จะต้องมานั่งคิดค้นรูปแบบ/เทคนิคการประชุมใหม่ ๆ ขึ้นมาใช้ต่อไป เพราะ “การประชุม” เป็นกลไกหรือเป็นเวทีสำคัญที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันได้ ดังนั้น การคิดค้นกลยุทธ์และเทคนิควิธีการประชุมใหม่ ๆ ที่เราใจจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ

อย่างไรก็ดี ในการประชุมประชาคมจังหวัดแต่ละครั้งจะมีการเลือกประธานที่ประชุมทุกครั้งโดยให้มีการหมุนเวียนสลับเปลี่ยนกันไป ซึ่งกลไกโดยตรงนี้เป็นสิ่งสำคัญเพราะมันหมายถึงการให้โอกาสและความเท่าเทียมกัน และตัดปัญหาความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่-ผู้น้อย ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งของการก้าวไปสู่ความเป็นประชาสังคมอย่างแท้จริง แต่ทั้งนี้ก็ยังได้รับเสียงสะท้อนมาว่า ที่ประชุมมักจะเลือกประธานหน้าเดิม ๆ อีกเช่นกัน ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นจริงก็เป็นประเด็นที่น่าติดตามต่อไปว่า...เพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น?

สำหรับในด้านการทำงานของทีมวิจัยหรือฝ่ายวิชาการของศูนย์นั้น พบว่า มีข้อสังเกตและสิ่งที่น่าสนใจหลายประการเช่นกัน แต่คงจะไม่สามารถถ่ายทอดได้อย่างละเอียด ณ ที่นี้ เนื่องจากเวลาในการเขียนมีจำกัด ประกอบกับทีมวิจัยก็จะถ่ายทอดเรื่องนี้ให้ทราบด้วยตนเองด้วย แต่สิ่งที่น่าสนใจก็คือ การ form ทีมและการทำงานร่วมกันของทีม ซึ่งพบว่า มาจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่หลากหลายดังได้กล่าวไปแล้ว และการทำงานครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้มีโอกาสมาทำงานร่วมกันในประเด็นปัญหาที่แต่ละคนก็บอกว่า “ไม่มีความถนัด” หรือ “ยังไม่ค่อยชัดเจน” แต่เมื่อแต่ละคนได้ลงไปทำงานเก็บข้อมูล ได้พบปะกับบุคคลและผู้นำหรือ key persons ของกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในจังหวัดน่าน ทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้เห็นปัญหา

รวมทั้งศักยภาพและข้อจำกัดต่าง ๆ ที่มีอยู่ และทำให้เกิดการเรียนรู้ต่าง ๆ พอสมควรดังเช่น สมาชิกทีมวิจัยคนหนึ่งพูดว่า...“ทำให้ได้รู้จักคน รู้จักกลุ่ม องค์กร ของดี ๆ ศักยภาพที่มีอยู่ เพิ่มมากขึ้น และทำให้เกิดการเชื่อมโยงกับคนเหล่านี้ได้มากขึ้น”

อย่างไรก็ตาม จากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์กลุ่ม พบว่า มีประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเลือกหัวข้อในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ความคาดหวังที่แต่ละคนมีอยู่ บรรยากาศในการทำงานและการเป็นสมาชิกของทีมงาน ความเห็นต่อการมีทีมสนับสนุนจากส่วนกลาง ฯลฯ ดังคำพูดและทัศนะที่หลากหลายของพวกเขา ดังนี้คือ :-

“คาดหวังว่าเราจะรู้จัก “ตัวตน” ของคนเมืองน่าน ตอนแรกเราวางแผนกันไว้ว่าจะทำการศึกษาทุกด้าน (ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา) แต่พอเรามาชะเงาลงที่เรื่องกลุ่ม/องค์กรก็รู้สึกผิดหวังนิดหน่อย”
(สมาชิกสตรีคนหนึ่ง/ 27 ต.ค.2540)

หรืออย่างเช่น...

“การสร้างประชาสังคมอาจไม่ต้องเริ่มที่การวิจัยก็ได้ เพราะยังมีเรื่องที่ต้องทำอีกมากมาย เช่น การลงพื้นที่ การสร้างจิตสำนึกให้คนรักเมืองน่าน, การมีส่วนร่วมในการพัฒนาต่าง ๆ ร่วมกันสร้างจิตสำนึกในการเป็นคนเมืองน่าน”
(สมาชิกสตรีคนเดียวกัน/ 27 ต.ค.2540)

หรืออย่างเช่น...

“ดีที่มารวมกลุ่มกัน ทำให้ได้ความรู้ เป็นการเรียนรู้จากการกระทำที่แท้จริง”
(สมาชิกสตรีอีกคนหนึ่ง/ 27 ต.ค.2540)

หรืออย่างเช่น...

“เรายังไม่เคยร่วมหัวจมท้ายกันอย่างจริงจัง ในการทำงานเป็นทีม เราต้องรู้จักกันให้มากขึ้น ต้องมีการละลายพฤติกรรม”
(สมาชิกสตรีอีกคนหนึ่ง/ 27 ต.ค.2540)

“ดีใจมาก ๆ ที่ได้มีโอกาสมาทำงานวิจัยเพราะชอบและทำงานวิจัยของ สปช.อยู่ได้เข้ามารับรู้ถึงความหลากหลาย เปิดโลกทัศน์ขึ้นทำให้มีความคิดกว้างไกลขึ้น ได้เรียนรู้เกี่ยวกับกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ ของชาวบ้านว่า เขาคิดอย่างไร การมีอาจารย์ที่ปรึกษาที่ดี เพราะทำให้มีทิศทางในการทำงาน”
(อาจารย์สตรี/ 27 ต.ค.2540)

หรือดังเช่น....

“เรื่องงานวิจัยนี้แต่ก่อนเคยคิดว่า ถ้าจะให้ดีน่าจะให้ NGO ทำ เพราะทุกคนในทีมเป็นข้าราชการแต่เมื่อมาคิดพิจารณาอีกทีที่ต้องการความหลากหลาย หลาย